

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Психолого-педагогічний факультет
Кафедра соціології та соціальної роботи

**ПРОГРАМА ЗАХОДІВ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ
СПРАВЕДЛИВОСТІ В ОСВІТІ (НА ПРИКЛАДІ ЗАКЛАДІВ
ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ М. КРИВОГО РОГУ)**

Кваліфікаційна робота студента
групи СП-м-24
ступінь вищої освіти магістр
спеціальності 011 Освітні,
педагогічні науки
Сіленка Віталія Сергійовича
Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук,
доцент Василюк Т. Г.

ЗАПЕВНЕННЯ

Я, Сіленко Віталій Сергійович, розумію і підтримую політику Криворізького державного педагогічного університету з академічної доброчесності. Запевняю, що ця кваліфікаційна робота виконана самостійно, не містить академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації. Я не надавав і не одержував недозволену допомогу під час підготовки цієї роботи. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають покликання на відповідне джерело. Із чинним Положенням про запобігання та виявлення академічного плагіату в роботах здобувачів вищої освіти Криворізького державного педагогічного університету ознайомлений. Чітко усвідомлюю, що в разі виявлення у кваліфікаційній роботі порушення академічної доброчесності робота не допускається до захисту або оцінюється незадовільно.

ЗМІСТ

	Стор.
ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ СПРАВЕДЛИВОСТІ В ОСВІТІ	
1.1. Категоріальний апарат дослідження.....	8
1.2. Соціальна справедливість як основа цивілізованого розвитку суспільства.....	16
1.3. Освіта як суб'єкт забезпечення соціальної справедливості.....	20
Висновки до першого розділу.....	25
РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ СПРАВЕДЛИВОСТІ В ОСВІТІ	
2.1. Аналіз освітнього середовища з позицій дотримання соціальної справедливості.....	26
2.2. Визначення умов забезпечення соціальної справедливості в освіті	31
Висновки до другого розділу.....	35
РОЗДІЛ 3. ОПТИМАЛЬНІ ШЛЯХИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ СПРАВЕДЛИВОСТІ В ОСВІТІ	
3.1. Інноваційні підходи до досягнення соціальної справедливості в освіті.....	38
3.2. Методичні рекомендації педагогічним працівникам із забезпечення соціальної справедливості в освіті.....	41
Висновки до третього розділу.....	45
ВИСНОВКИ	48
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	51

ВСТУП

Актуальність дослідження. Наближення України до Європейського Союзу спричинює багато реформаційних процесів, зокрема й в освітньому середовищі. На жаль, до сьогодні у світі все ще спостерігається значна соціальна несправедливість та нерівність, породжена як майновими статками, так і расовими, географічними, релігійними, національними чинниками. І впровадження реформ не забезпечує соціальної справедливості. Саме тому актуальність обраної теми дослідження не викликає сумнівів.

Ми ставимо за мету дослідити стан соціальної рівності/нерівності в сучасних умовах. Вважаємо, що війна, яку розв'язала російська федерація проти мирного населення України лише посилила соціальну несправедливість, адже народ нашої держави невідомо опинився в різних умовах – зона активних бойових дій, прифронтові міста і села, відносно безпечні території, зокрема частина західної України.

Проблему соціальної справедливості в цілому досліджують представники багатьох наукових рухів: психологи, філософи, соціологи, політологи, економісти, політики, педагоги, медики та інші.

Прагнення до побудови інклюзивного, гуманістично орієнтованого суспільства вимагає системного впровадження принципів соціальної справедливості як фундаменту освітньої політики. У цьому контексті важливим завданням є не лише нормативно-правове закріплення рівності можливостей, але й створення реальних механізмів їх реалізації на рівні освітніх закладів та місцевих громад. Проблема полягає в тому, що попри наявність законодавчих гарантій, фактичний доступ до якісної освіти залишається нерівним – особливо для дітей з малозабезпечених сімей, внутрішньо переміщених осіб, дітей з інвалідністю, мешканців прифронтових територій.

Забезпечення соціальної справедливості в освіті – це не лише питання рівного доступу, але й справедливого розподілу ресурсів, підтримки

вразливих груп, подолання дискримінації та формування освітнього середовища, заснованого на повазі до людської гідності. У цьому контексті особливої ваги набуває розробка програм заходів, спрямованих на підвищення соціальної чутливості освітньої системи, розвиток партнерства між державними, громадськими та міжнародними структурами, а також посилення ролі соціально-педагогічних практик.

Таким чином, актуальність теми дослідження зумовлюється необхідністю наукового осмислення поняття соціальної справедливості в освіті, аналізу стану її реалізації в українських реаліях, а також розробки практично орієнтованої програми заходів, спрямованої на забезпечення рівності, інклюзивності та справедливості у сфері освіти. Результати дослідження мають не лише теоретичну, але й значну практичну цінність для органів управління освітою, соціальних педагогів, шкільних психологів і громадських організацій, які працюють у сфері захисту прав дитини та соціальної інтеграції.

Серед найбільш значущих дослідників з галузі філософії права та політології варто назвати Р. Нозік, Ф. Гаєк, Р. Дарендорф, Х. Харт, О. Хьоффе, Д. Ролз.

Означений феномен у соціолого-правовому контексті досліджують вчені: П. Рабинович, Ю. Тихонравов, В. Пазенок, Л. Кравченко, В. Селиванов, О. Скрипнюк, І. Строков, В. Шаповал, Ю. Шемшученко та інші.

Проблему соціальної справедливості активно розробляють О. Сидоренко, П. Корнева, В. Опришко, І. Чечельницький, В. Чіркін, Я. Фогель, Л. Герасіна, А. Гальчинський, М. Зверяков, А. Тичина, Ф. Гаєк.

Серед вітчизняних науковців, чия увага звернена на дослідження соціальної справедливості безпосередньо в освіті, також багато імен. Зокрема О. Локшина, А. Джурило, О. Максименко, О. Шпарик, С. Науменко, О. Топузов, М. Головка, О. Глушко, С. Кравченко, О. Максименко займаються вивченням соціальної справедливості в освіті.

Таким чином ми бачимо, що до проблеми соціальної справедливості в освіті звертається багато уваги, проте все ще недостатньо наукових та практичних досліджень з розв'язання означеної проблеми.

Мета дослідження: теоретично дослідити умови та розробити програму заходів із забезпечення соціальної справедливості в освіті.

Завдання дослідження:

- 1) дослідити поняття соціальної справедливості як основи цивілізованого розвитку суспільства;
- 2) зробити аналіз освітнього середовища з позицій дотримання соціальної справедливості;
- 3) розробити програму заходів із забезпечення соціальної справедливості в закладі освіти;
- 4) надати методичні рекомендації педагогічним працівникам із забезпечення соціальної справедливості в освіті.

Об'єкт дослідження: соціальна справедливість в освіті.

Предмет дослідження: програма заходів із забезпечення соціальної справедливості в освітньому закладі.

Задля досягнення мети та виконання сформульованих завдань було використано комплекс загальнонаукових і суто педагогічних **методів дослідження**, а саме:

- *теоретичні* – вивчення й аналіз наукової літератури, синтез, узагальнення інформації;
- *емпіричні* – індивідуальне та групове опитування, анкетування, спостереження, бесіда.

Практичне значення одержаних результатів полягає в:

- актуалізації наукових знань щодо соціальної справедливості та шляхів її досягнення;
- розробці програми заходів для досягнення соціальної справедливості в освітньому процесі на прикладі конкретного закладу освіти;

- наданні методичних рекомендацій працівникам освітньої та соціальної сфер у забезпеченні соціальної справедливості для дітей та молоді, зокрема в освітньому процесі.

Апробація результатів дослідження.

Сіленко В. С., Василюк Т. Г. *Поняття соціальної справедливості в освіті. Науковий пошук молодих дослідників. Збірник наукових праць студентів. № 2, 2025. С.180-185.*

База дослідження. Криворізький обласний ліцей «КОЛІЯ» Криворізької міської ради .

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаної літератури.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ СПРАВЕДЛИВОСТІ В ОСВІТІ

1.1. Категоріальний апарат дослідження

Будь-яке наукове дослідження потребує чіткого визначення ключових понять, що забезпечують логічну єдність і послідовність теоретико-методологічного аналізу. У контексті дослідження проблеми забезпечення соціальної справедливості в освіті базовими категоріями виступають поняття «справедливість», «соціальна справедливість», «освіта», «рівність можливостей», «інклюзивність», «освітня політика» та «програма заходів».

Поняття *справедливість* у філософському сенсі визначається як морально-етична категорія, що відображає уявлення суспільства про належний розподіл благ, прав, обов'язків та відповідальності між людьми. За Аристотелем, справедливість – це чеснота, яка передбачає рівність у розподілі благ і покарань, пропорційну заслугам кожного. У соціальному вимірі справедливість охоплює як правову, так і моральну складові, формуючи основу соціального порядку.

Соціальна справедливість – це більш конкретизоване поняття, що характеризує рівень рівноправності та доступу громадян до ресурсів, послуг і можливостей у суспільстві. Як зазначає Дж. Ролз, соціальна справедливість полягає у створенні таких умов, за яких соціальні та економічні нерівності виправдані лише тоді, коли вони приносять користь найменш забезпеченим членам суспільства. У сучасному розумінні соціальна справедливість охоплює три взаємопов'язані компоненти: розподільчу (справедливий розподіл ресурсів), процедурну (справедливість процесів прийняття рішень) та взаємну або реляційну (визнання, повага і гідність кожного).

У сфері освіти поняття *соціальної справедливості* означає забезпечення рівного доступу до якісної освіти, створення інклюзивного середовища, подолання дискримінаційних бар'єрів та врахування потреб усіх учасників

освітнього процесу. Згідно з підходами ЮНЕСКО та ЮНІСЕФ, соціальна справедливість в освіті передбачає не лише рівність стартових умов, але й підтримку вразливих категорій здобувачів освіти задля досягнення ними рівних результатів і можливостей для самореалізації.

У період воєнних дій соціальна справедливість постає не лише як морально-етичний принцип, а як необхідна умова збереження соціальної стійкості та людської гідності. Вона означає рівність у доступі громадян до допомоги, захисту, безпеки, а також визнання особливих потреб і прав тих, хто найбільше постраждав від війни.

Соціальна справедливість у воєнному контексті полягає у:

- справедливому розподілі ресурсів (гуманітарної, фінансової, психологічної допомоги) між різними групами населення, з урахуванням ступеня їхніх втрат і потреб;
- визнанні та захисті вразливих груп, серед яких – внутрішньо переміщені особи, сім'ї військовослужбовців, ветерани, діти, люди з інвалідністю, особи, що втратили житло чи роботу;
- забезпеченні доступу до освіти, медицини, соціальної підтримки, незалежно від місця проживання, соціального статусу чи юридичних бар'єрів;
- дотриманні принципів гідності та рівності під час реалізації державної політики, щоб допомога не перетворювалась на привілей, а залишалась правом кожної людини.

Отже, у воєнний час соціальна справедливість є морально-нормативною основою відновлення суспільної довіри, що визначає, як держава та громади розподіляють обмежені ресурси в умовах кризи, зберігаючи при цьому людяність і солідарність.

У системі соціальних послуг соціальна справедливість розглядається як базовий принцип організації соціальної політики, спрямований на забезпечення рівних можливостей для всіх членів суспільства отримувати підтримку, необхідну для гідного життя.

Вона передбачає:

- орієнтацію на потреби клієнта – кожна особа отримує допомогу відповідно до індивідуальної ситуації, а не формально «за категорією»;
- рівний доступ до соціальних послуг незалежно від місця проживання, матеріального становища, статі, віку чи соціального статусу;
- підтримку найуразливіших груп населення, що забезпечує компенсаторний механізм – більше ресурсів спрямовується туди, де вони найбільш потрібні;
- забезпечення гідності отримувача послуг, партнерських відносин між клієнтом і фахівцем соціальної сфери;
- прозорість і підзвітність у використанні соціальних ресурсів – щоб уникнути дискримінації, бюрократичної несправедливості чи зловживань.

Таким чином, соціальна справедливість у соціальних послугах – це поєднання рівності, солідарності й підтримки, яке гарантує, що соціальна допомога не просто надається формально, а реально сприяє вирівнюванню життєвих шансів і підвищенню якості життя тих, хто цього потребує.

Категорія *«рівність можливостей»* розглядається як ключовий принцип соціальної політики та педагогічної етики, що передбачає усунення структурних і соціальних бар'єрів у доступі до освіти. У сучасних українських реаліях цей принцип реалізується через інклюзивну освіту, підтримку дітей із малозабезпечених сімей, внутрішньо переміщених осіб, дітей з особливими освітніми потребами, а також через гендерно чутливий підхід у формуванні освітнього середовища.

Поняття *«рівність можливостей»* належить до фундаментальних категорій соціальної філософії, права та педагогіки. У найзагальнішому розумінні воно означає створення таких умов у суспільстві, за яких кожна людина має однаковий доступ до ресурсів, прав і шансів для самореалізації – незалежно від статі, етнічного походження, соціального статусу, місця проживання, стану здоров'я чи інших об'єктивних відмінностей.

Рівність можливостей не тотожна рівності результатів. Йдеться не про те, щоб усі досягали однакових результатів, а про те, щоб усі мали однакові стартові умови та підтримку для досягнення власних цілей. Це поняття передбачає, що держава і суспільство повинні не лише проголошувати рівність прав, але й створювати механізми її практичної реалізації через соціальну, освітню, гендерну та інклюзивну політику.

Ліберально-демократичний підхід (Дж. Ролз, А. Сена, М. Нуссбаум): рівність можливостей розглядається як принцип справедливості, який забезпечує кожній людині свободу вибору життєвого шляху, доступ до освіти, праці, політичної участі. Держава при цьому повинна гарантувати «рівні умови гри» – тобто усунення бар'єрів, що перешкоджають реалізації людського потенціалу.

Соціально-компенсаторний підхід: визнає, що не всі люди стартують із рівних позицій через соціальну нерівність, тому держава повинна компенсувати несприятливі умови (бідність, інвалідність, переселення, гендерну дискримінацію) за допомогою спеціальних програм підтримки – стипендій, соціальних послуг, інклюзивних практик тощо.

Права людини як підґрунтя рівності можливостей: згідно з міжнародними документами (Загальна декларація прав людини, Конвенція ООН про права дитини, Стратегія ЄС щодо рівності), рівність можливостей є невід'ємним правом людини, що зобов'язує державу створювати умови для реалізації потенціалу кожної особистості без дискримінації.

У контексті освіти цей принцип означає забезпечення кожному здобувачеві освіти доступу до якісного навчання, розвитку і підтримки, незалежно від соціально-економічного становища чи індивідуальних особливостей. Йдеться про рівний доступ до ресурсів (шкіл, підручників, цифрових технологій, позашкільної освіти); рівні умови участі у навчальному процесі для дітей з особливими освітніми потребами, дітей із сільської місцевості, ВПО тощо; створення безпечного та недискримінаційного

середовища; запровадження інклюзивної освіти як механізму реалізації рівності можливостей.

У соціальній роботі принцип рівності можливостей означає відсутність дискримінації при наданні допомоги та орієнтацію на потреби кожної особи. Це передбачає: однаковий доступ до соціальних сервісів у містах і громадах; соціальний супровід для тих, хто не може самостійно реалізувати свої права; розвиток місцевих систем соціального захисту, що враховують індивідуальні особливості клієнтів; справедливий розподіл ресурсів між різними категоріями населення.

Отже, рівність можливостей – це не лише правовий принцип, а індикатор рівня демократичності та соціальної зрілості суспільства. У сучасних умовах воєнних викликів в Україні реалізація цього принципу стає критично важливою для збереження соціальної стабільності, інтеграції вразливих груп і відновлення людського потенціалу. Вона є практичним втіленням ідеї соціальної справедливості, що забезпечує кожній людині шанс на гідне життя, освіту й розвиток.

Поняття *«інклюзивність»* означає відкритість освітнього простору для всіх дітей, незалежно від їхніх особливостей чи життєвих обставин. Інклюзивна освіта є конкретним інструментом реалізації соціальної справедливості, оскільки забезпечує не лише фізичний доступ до навчання, а й створює умови для соціальної інтеграції, партнерства, толерантності та взаємоповаги.

Інклюзивність ґрунтується на переконанні, що всі люди є рівними у своїй гідності, правах і потенціалі, а відмінності між ними не є перешкодою, а навпаки – джерелом розвитку, взаємного збагачення та соціальної єдності. Це філософія, що визнає цінність кожного індивіда, відкидає дискримінацію за будь-якою ознакою (фізичною, соціальною, етнічною, гендерною, мовною, економічною тощо) і передбачає формування культури толерантності, прийняття, співпраці та партнерства.

Згідно з позицією ЮНЕСКО (2005) і ЮНІСЕФ (2020), інклюзивність – це не лише політика щодо дітей з особливими потребами, а широке соціальне явище, яке передбачає реформування всіх сфер життя з метою усунення бар'єрів, що обмежують участь людини у суспільстві.

В освітньому просторі інклюзивність означає створення таких умов навчання, у яких кожен здобувач освіти має змогу розвиватися відповідно до своїх можливостей і потреб, отримуючи при цьому підтримку педагогів, психологів, соціальних працівників і громади.

Основними принципами інклюзивної освіти є: рівний доступ до якісної освіти для всіх дітей; повна участь у навчальному процесі та житті закладу освіти; індивідуалізація навчання відповідно до здібностей і потреб; співпраця сім'ї, школи та громади; створення безпечного, приймаючого та толерантного середовища.

Інклюзивна освіта розглядається як механізм реалізації принципу соціальної справедливості, адже вона усуває бар'єри, які перешкоджають дітям з різними можливостями брати участь у навчанні на рівних правах. Як зазначає І. Зверева (2022), інклюзія в освіті – це не лише педагогічна технологія, а ціннісно-гуманістична парадигма, що змінює саму культуру закладу освіти: від моделі «для всіх однаково» – до моделі «для кожного по потребі».

В умовах війни поняття інклюзивності в освіті набуває нового змісту – йдеться не лише про дітей з особливими освітніми потребами, а й про всіх, хто опинився в уразливій ситуації: дітей-переселенців, дітей військовослужбовців, дітей, які пережили втрату, травму, окупацію чи евакуацію. Інклюзивність у такому контексті стає психосоціальним і гуманітарним інструментом забезпечення рівного доступу до освіти й відновлення безпечного освітнього простору.

У соціальній сфері інклюзивність розглядається як організаційний і моральний принцип, що визначає побудову соціальних послуг таким чином, щоб вони були доступними, адаптивними і гідними для кожної людини. Це

означає, що соціальні установи повинні враховувати індивідуальні потреби клієнтів, забезпечувати фізичну доступність, зрозумілу комунікацію, мультикультурну чутливість і повагу до особистої гідності.

Інклюзивні соціальні послуги передбачають: розширення доступу до послуг для всіх категорій населення; залучення клієнтів до прийняття рішень щодо власної допомоги; партнерство державних і громадських структур у наданні підтримки; створення середовища без дискримінації, стигми та бар'єрів.

Таким чином, інклюзивність у соціальній роботі – це визнання різноманіття як норми, а не відхилення, і побудова системи допомоги, де кожна людина сприймається не як «проблема», а як повноправний учасник суспільства з унікальними потребами та ресурсами.

Інклюзивність є конкретним механізмом реалізації соціальної справедливості. Якщо соціальна справедливість визначає принцип рівності та гідності, то інклюзивність забезпечує практичне втілення цих принципів через дії – адаптацію середовища, навчальних програм, соціальних послуг, комунікацій.

Інклюзивність – це процес, який веде до: подолання системних нерівностей; розвитку культури співжиття та взаємоповаги; розширення соціальної участі; формування відповідального, толерантного громадянського суспільства.

У результаті інклюзивність можна визначити як інтегративну соціальну категорію, що поєднує в собі гуманістичні, правові, освітні та соціально-політичні аспекти, спрямовані на створення справедливого суспільства, де кожен має місце, голос і можливість бути почутим.

Термін «*освітня політика*» у межах цього дослідження трактується як сукупність стратегічних рішень і дій державних та місцевих органів влади, спрямованих на забезпечення рівного доступу до якісної освіти, підвищення соціальної мобільності та зміцнення демократичних цінностей у суспільстві.

Таблиця 1.1

**Порівняльна характеристика понять «рівність», «справедливість»,
«соціальна справедливість», «інклюзія»**

Поняття	Зміст поняття	Основні ознаки / характеристики	Значення у сфері освіти
Рівність	Соціально-філософська категорія, що відображає рівний статус людей у правах, можливостях, відповідальності та доступі до соціальних благ.	рівноправність суб'єктів; відсутність дискримінації; формальна рівність можливостей;	Забезпечення однакових умов для здобуття освіти незалежно від статі, етнічного походження, соціального статусу чи місця проживання.
Справедливість	Етична та правова категорія, що визначає належний розподіл прав, обов'язків і благ відповідно до заслуг, потреб або внеску особи.	відповідність між правами й обов'язками; визнання гідності кожної особистості; баланс між свободою і відповідальністю;	Формування гуманістичного освітнього середовища, де кожен учасник процесу має право на повагу, підтримку та розвиток.
Соціальна справедливість	Суспільний принцип, що передбачає рівний доступ усіх громадян до ресурсів, можливостей і соціальних послуг, а також підтримку тих, хто перебуває у вразливому становищі.	поєднання рівності та підтримки; усунення системної нерівності; участь усіх у прийнятті рішень;	Забезпечення рівного доступу до якісної освіти, підтримка дітей з особливими потребами, ВПО, дітей із малозабезпечених сімей, створення безпечного освітнього простору.
Інклюзія	Освітня, соціальна та культурна стратегія, спрямована на залучення всіх учасників до повноцінної участі в житті суспільства.	доступність освіти для всіх; адаптація середовища під потреби кожного; партнерство, толерантність, взаємоповага;	Створення інклюзивного навчального середовища, у якому кожна дитина, незалежно від своїх можливостей, має умови для навчання й розвитку.

Окремого визначення потребує поняття «*програма заходів*», яке розуміється як комплекс цілеспрямованих дій, заходів і ініціатив, розроблених на основі діагностики проблем і потреб освітнього середовища, спрямованих на досягнення соціальної справедливості в освітній сфері. Така

програма може включати організаційні, педагогічні, соціально-психологічні та правові інструменти, а також партнерську взаємодію між суб'єктами освітнього процесу.

Таким чином, категоріальний апарат дослідження визначає соціальну справедливість як інтегративну характеристику освітньої системи, що ґрунтується на принципах рівності, гідності, поваги, інклюзивності та участі, а також створює підґрунтя для розробки ефективної програми заходів, спрямованої на забезпечення справедливості в освіті.

1.2. Соціальна справедливість як основа цивілізованого розвитку суспільства

Поняття соціальної справедливості є фундаментальним принципом існування будь-якої демократичної та гуманістично орієнтованої держави. Вона визначає морально-правові засади співжиття людей, формує соціальний порядок, регулює розподіл ресурсів і відповідальності, а також спрямовує розвиток суспільства до рівності, добробуту та гідності кожного громадянина. Соціальна справедливість є не лише етичним ідеалом, але й практичним критерієм рівня цивілізованості суспільства.

Ідея справедливості є наскрізною у розвитку суспільної думки від античності до сьогодення. Ще Арістотель визначав справедливість як «найвищу чесноту», що забезпечує гармонію між правами, обов'язками та заслугами. Пізніше Дж. Лок, І. Кант, Дж. Ст. Мілль, а у XX столітті Дж. Ролз у своїй праці «Теорія справедливості» (1971) обґрунтував концепцію «справедливості як чесності» (justice as fairness), згідно з якою справедливість полягає у створенні системи суспільних інститутів, що гарантують рівні базові права, свободи та можливості для всіх.

Ролз підкреслював, що соціальні й економічні нерівності допустимі лише тоді, коли вони приносять користь найменш забезпеченим членам

суспільства. Цей підхід став підґрунтям для сучасного розуміння соціальної справедливості як механізму балансування свободи, рівності й солідарності.

У соціологічному контексті соціальна справедливість – це стан гармонії між особистими і суспільними інтересами, який забезпечується через справедливий розподіл соціальних благ, участь громадян у прийнятті рішень, рівність можливостей і гарантії прав. Саме через ці механізми суспільство переходить від ієрархічних, авторитарних структур до демократичних і партисипативних моделей розвитку.

У сучасних глобальних концепціях (ООН, ЮНЕСКО, Міжнародна організація праці) соціальна справедливість визнається ключовою умовою сталого розвитку, адже без неї неможливо забезпечити економічне зростання, політичну стабільність і соціальну згуртованість. Вона забезпечує баланс між особистою відповідальністю та колективною солідарністю, між індивідуальними правами і суспільним благом.

Згідно з доповідями ЮНЕСКО, соціальна справедливість реалізується через чотири основні напрями: рівний доступ до ресурсів і можливостей (освіти, праці, медицини, культури), участь у прийнятті рішень – розширення громадянської участі, розвиток локальної демократії, соціальний захист і підтримка вразливих груп, повагу до людської гідності та прав людини.

Для України цей принцип набуває особливої ваги в умовах війни, коли суспільство переживає масштабні соціальні втрати, міграційні процеси, руйнування інфраструктури та зростання нерівності. Саме соціальна справедливість виступає моральним і структурним каркасом національної відбудови, що визначає, як розподіляються ресурси, як захищаються найуразливіші, і яким буде образ майбутньої держави – держави людяності та солідарності.

Освіта є одним із найпотужніших механізмів реалізації соціальної справедливості. Вона формує соціальну мобільність, відкриває можливості для самореалізації, забезпечує розвиток людського капіталу. Саме через освіту суспільство може компенсувати нерівність стартових умов, створити

рівні можливості для дітей із різних соціальних середовищ, запобігти дискримінації та маргіналізації.

ЮНЕСКО у своїй Глобальній доповіді «Освіта для всіх» (Education for All) визначає освіту як «справедливий і рівний шлях до суспільного прогресу». Соціальна справедливість у сфері освіти передбачає не лише рівний доступ, але й інклюзивність, підтримку, диференційований підхід, адаптацію освітнього середовища до потреб кожної дитини.

Таким чином, справедлива освіта – це не лише безкоштовне навчання, а система, де кожен має шанс досягти успіху відповідно до власних здібностей і потреб. Вона вимагає ефективної державної політики, партнерства громади, участі соціальних педагогів, психологів, волонтерів, міжнародних організацій – тобто колективного зусилля заради добробуту кожної особистості.

В українських умовах поняття соціальної справедливості набуває національного виміру, адже воно пов'язане з відновленням довіри між державою та громадянами, подоланням корупції, забезпеченням прозорості, децентралізації та рівного доступу до соціальних послуг.

Закон України «Про соціальні послуги» (2019) та «Про освіту» (2017) закріплюють принцип рівності прав і можливостей, що є практичним проявом соціальної справедливості у сфері освіти, соціальної підтримки та гуманітарної політики. Державні реформи, спрямовані на децентралізацію, розвиток інклюзивної освіти, посилення місцевого самоврядування – це кроки у напрямі побудови справедливого суспільства, де людина є найвищою цінністю.

Соціальна справедливість є основою цивілізованого розвитку суспільства, оскільки саме вона забезпечує єдність моральних і правових норм, узгоджує інтереси особистості та держави, формує атмосферу довіри, солідарності й гуманізму. Без реалізації принципів справедливості неможливо досягти соціальної стабільності, сталого розвитку, високої якості життя й ефективного функціонування демократичних інститутів.

Таблиця 1.2

Підходи до тлумачення поняття «соціальна справедливість»

Підхід	Зміст та основні ідеї	Ключові представники / джерела	Прояв у сучасному суспільстві та освіті
Філософський	Соціальна справедливість трактується як моральна чеснота, що забезпечує гармонію між правами, обов'язками, свободою та відповідальністю особистості. Вона виражає ідеал рівноваги між свободою індивіда та суспільним благом.	Арістотель, І. Кант, Дж. Лок, Дж. Ст. Мілль, Дж. Ролз (<i>«Теорія справедливості»</i>)	Формування етичної культури, виховання громадянських чеснот, розвиток почуття відповідальності та гуманізму в освіті.
Соціологічний	Соціальна справедливість розглядається як механізм соціальної рівноваги та узгодження інтересів різних груп населення; як умова соціальної мобільності й згуртованості.	Е. Дюркгейм, М. Вебер, П. Бурдьє, Е. Гіденс	Забезпечення соціальної інтеграції, зменшення нерівності, підвищення ролі освіти як засобу соціального піднесення.
Політико-правовий	Підхід ґрунтується на принципі рівності перед законом і рівного доступу до прав, ресурсів і можливостей. Соціальна справедливість виступає критерієм ефективності державної політики.	Декларація прав людини (ООН), Конституція України, міжнародні правові акти	Гарантії рівних прав, розбудова демократичних інститутів, прозорість у розподілі ресурсів, антикорупційна політика.
Економічний	Справедливість означає раціональний і пропорційний розподіл матеріальних благ, який сприяє соціальній стабільності, мінімізації бідності та нерівності доходів.	А. Сміт, Дж. Кейнс, А. Сена (<i>«Розвиток як свобода»</i>)	Соціально орієнтована економіка, система соціального захисту, підтримка малозабезпечених і вразливих верств.
Освітньо-гуманітарний	Соціальна справедливість у сфері освіти — це рівний доступ до якісної освіти, повага до людської гідності, створення інклюзивного середовища й підтримка різноманітності.	ЮНЕСКО, ЮНІСЕФ, І. Зверева, Т. Семигіна, О. Безпалько, Н. Опольська	Реалізація інклюзивної освіти, розвиток рівних можливостей, педагогіка партнерства, справедливий розподіл освітніх ресурсів.

Для сучасної України соціальна справедливість – це не лише теоретична цінність, а стратегічна умова відновлення країни, побудови інклюзивного суспільства, забезпечення рівного доступу до освіти, соціального захисту та можливостей для всіх громадян.

Як видно з наведеної порівняльної характеристики, соціальна справедливість є багатовимірною категорією, що інтегрує морально-етичні, соціологічні, політичні, економічні та гуманітарні аспекти. Її реалізація можлива лише за умови системного підходу – коли етичні цінності поєднуються з правовими гарантіями, соціальною відповідальністю та державними механізмами забезпечення рівності.

В освітньому вимірі соціальна справедливість стає моральним фундаментом педагогічної діяльності, засобом соціальної інтеграції та передумовою сталого розвитку демократичного суспільства.

1.3. Освіта як суб'єкт забезпечення соціальної справедливості

У сучасних умовах суспільного розвитку освіта виступає не лише інструментом передачі знань, а повноцінним суб'єктом забезпечення соціальної справедливості. Як суспільний інститут, вона виконує функції вирівнювання можливостей, забезпечення доступності послуг, формування ціннісних орієнтацій та створення умов для всебічного розвитку кожної особистості незалежно від її соціального походження, місця проживання, статі, стану здоров'я чи соціально-економічного статусу родини. У цьому контексті освіта розглядається як ключовий механізм соціальної мобільності й інтеграції, здатний мінімізувати соціальні нерівності, що особливо актуально для України, яка переживає воєнні та гуманітарні виклики.

Одним із фундаментальних проявів соціальної справедливості в освіті є забезпечення рівного доступу до якісних освітніх ресурсів. Відповідно до Конституції України, Законів України «Про освіту» та «Про повну загальну

середню освіту», держава гарантує кожній дитині право на освіту та умови, необхідні для її здобуття. На практиці це реалізується через механізми фінансування, академічної підтримки, інклюзивних програм, психолого-педагогічного супроводу та спеціальних освітніх траєкторій. Проте, у воєнних умовах питання рівності доступу загострюється: діти з прифронтових територій, внутрішньо переміщені особи, діти військовослужбовців та соціально вразливі групи стикаються з обмеженнями, що створює ризики освітньої нерівності. Таким чином, саме освітня система має компенсувати ці ризики шляхом цілеспрямованих програм підтримки, гуманітарно-освітніх центрів, дистанційних платформ («Всеукраїнська школа онлайн», «Learning Passport») та адаптивних освітніх моделей.

Важливим аспектом діяльності освіти як суб'єкта соціальної справедливості є утвердження принципів інклюзивності, що відображають міжнародні стандарти – зокрема, Конвенцію ООН про права дитини, Конвенцію ООН про права осіб з інвалідністю, рекомендації ЮНЕСКО та ЮНІСЕФ. Інклюзивний підхід передбачає створення середовища, у якому кожна дитина може навчатися відповідно до своїх індивідуальних можливостей, отримуючи необхідні соціальні, психолого-педагогічні й корекційні послуги. Інклюзивність не обмежується лише дітьми з ООП; вона включає врахування культурних, етнічних, регіональних, гендерних і соціальних відмінностей учнівської молоді. Саме в умовах війни інклюзивний підхід набуває особливого значення, адже дедалі більше дітей мають досвід травми, втрати чи вимушеного переміщення і потребують адаптованих методик навчання та психологічної підтримки.

Соціальна справедливість в освіті також проявляється у функції захисту прав та інтересів дитини, що реалізується через діяльність педагогів, соціальних педагогів, психологів, шкільних служб порозуміння, фахівців із соціальної роботи та адміністрацій закладів освіти. Вони забезпечують створення безпечного освітнього середовища, профілактику насильства та булінгу, підтримку дітей у складних життєвих обставинах, налагодження

взаємодії між родиною, громадою та службами соціального захисту. Через механізми міжвідомчої співпраці освіта фактично стає платформою, яка акумулює різні види допомоги та спрямовує їх на потреби конкретної дитини.

Таблиця 1.3.

Функції освіти як суб'єкта забезпечення соціальної справедливості

Функція освіти	Зміст функції	Прояви та механізми реалізації (у т.ч. в умовах війни)
Компенсаторна	Зменшення впливу соціально-економічної нерівності на можливості дітей	Безоплатна освіта; забезпечення підручниками та освітніми матеріалами; організація дистанційного навчання для дітей з прифронтових територій; гуманітарно-освітні хаби для ВПО.
Інтегративна	Сприяння соціальній мобільності та включенню дітей у суспільне життя	підтримка дітей з ООП; адаптація ВПО у нових громадах; робота шкільних психологів, соціальних педагогів; створення інклюзивного середовища.
Правозахисна	Захист прав дітей та забезпечення їх безпеки	реалізація Конвенції ООН про права дитини; протидія булінгу; робота служб порозуміння; співпраця зі службами соцзахисту, поліцією, медичними установами.
Ціннісно-виховна	Формування принципів гуманізму, рівності, толерантності, демократичної культури	освітні програми з прав людини; виховні заходи про солідарність, взаємодопомогу; формування громадянської стійкості у воєнний час.
Інклюзивна	Забезпечення доступності освітніх послуг для всіх дітей незалежно від особливостей	інклюзивно-ресурсні центри; асистенти дитини; адаптовані програми; підтримка дітей із травматичним досвідом.
Психолого-педагогічна підтримка	Супровід дітей у складних життєвих обставинах, забезпечення ментального здоров'я	кризове консультування; програми психосоціальної підтримки (ЮНІСЕФ, Save the Children); діяльність психологів, соціальних педагогів.
Цифрова та технологічна вирівнювальна функція	Усунення нерівностей у доступі до сучасних навчальних технологій	«Всеукраїнська школа онлайн»; «Learning Passport»; надання гаджетів дітям із вразливих груп; цифрова грамотність.
Координаційно-партнерська	Взаємодія з державними, громадськими й міжнародними структурами задля підтримки дітей	співпраця з міжнародними організаціями (ЮНІСЕФ, UNHCR, USAID); соціально орієнтовані проекти громад; включення освіти в систему соціальних послуг.

У ширшому контексті освіта як суб'єкт забезпечення соціальної справедливості виконує і ціннісно-виховну функцію, формуючи у молодого покоління уявлення про рівність, повагу до прав людини, толерантність, солідарність та відповідальність. Саме через освітній процес відбувається передавання гуманістичних і демократичних цінностей, що є основою цивілізованого розвитку суспільства. В умовах війни цей аспект набуває особливої ваги, оскільки школа та заклади вищої освіти стають осередками консолідації, підтримки і формування громадянської стійкості.

Таким чином, освіта виступає багатовимірним суб'єктом забезпечення соціальної справедливості: вона одночасно формує можливості, захищає права, підтримує вразливі групи, забезпечує умови для рівного доступу та виховує наступні покоління у дусі гуманізму та відповідальності. Ефективна реалізація цих функцій можлива лише за умови інтеграції зусиль держави, педагогічної спільноти, соціальних служб, громадських організацій та міжнародних партнерів, які у воєнний час відіграють надзвичайно важливу роль у підтримці української освітньої системи.

Висновки до першого розділу

У першому розділі було здійснено комплексний теоретико-методологічний аналіз проблеми забезпечення соціальної справедливості в освітній сфері, що дозволило визначити концептуальні засади дослідження, структурувати ключові поняття й окреслити роль освіти як суспільного інституту у формуванні рівних можливостей та гуманістичних цінностей.

По-перше, розкрито категоріальний апарат дослідження, який демонструє, що соціальна справедливість є інтегративним поняттям, що поєднує морально-етичні, правові, соціально-політичні, економічні та гуманітарні виміри. Поняття «справедливість», «рівність можливостей», «інклюзивність», «освітня політика» та «соціальна справедливість» формують теоретичний фундамент для аналізу функціонування освітньої системи та визначення її здатності забезпечувати гідний,

недискримінаційний доступ до освітніх та соціальних ресурсів. Особлива увага приділена ролі соціальної справедливості у воєнний час, коли нерівність посилюється через вимушене переселення, травматичний досвід дітей, руйнування інфраструктури та обмеження доступу до якісних освітніх послуг.

По-друге, у підрозділі 1.2 доведено, що соціальна справедливість є фундаментальною умовою цивілізованого розвитку суспільства. Аналіз класичних та сучасних концепцій (Арістотеля, І. Канта, Дж. Ролза, А. Сени та ін.) дав змогу показати, що справедливість виступає критерієм соціального прогресу, орієнтиром побудови демократичної держави та інструментом подолання структурної нерівності. У глобальному контексті соціальна справедливість визначається міжнародними організаціями (ООН, ЮНЕСКО, ЮНІСЕФ) як стратегічна основа розвитку людського потенціалу, соціальної мобільності та захисту вразливих груп. Для України цей принцип набуває особливої актуальності через воєнні виклики, які потребують від держави та громад ефективного перерозподілу ресурсів, підтримки найбільш постраждалих груп і створення передумов для відновлення соціальної довіри та згуртованості.

По-третє, у підрозділі 1.3 обґрунтовано, що освіта виступає одним із ключових суб'єктів забезпечення соціальної справедливості, оскільки саме вона формує рівні стартові можливості для всіх дітей, сприяє соціальній мобільності, інтеграції та розвитку людського капіталу. Освітні заклади забезпечують реалізацію фундаментальних принципів рівності, інклюзії, доступності та безпеки, здійснюють психолого-педагогічний супровід, захищають права дитини, створюють гуманістичне середовище та забезпечують взаємодію з органами соціального захисту, громадськими й міжнародними організаціями. В умовах війни роль освіти посилюється: вона стає середовищем стабільності, підтримки, відновлення та соціальної резиліентності. Здійснення компенсаторної, інтегративної, правозахисної,

інклюзивної та ціннісно-виховної функції забезпечує зменшення нерівності та створює механізми підтримки для дітей із різними потребами.

Узагальнюючи, слід зазначити, що соціальна справедливість в освіті є складним багатовимірним феноменом, який охоплює як теоретичні, так і практичні аспекти функціонування соціальних і освітніх інститутів. Гуманістичний, правовий і соціальний потенціал освіти дозволяє перетворювати її на потужний інструмент подолання нерівності, забезпечення рівних можливостей та розвиток інклюзивного суспільства. Розуміння теоретичних засад соціальної справедливості формує основу для розробки ефективної програми заходів у сфері освіти, спрямованої на забезпечення доступності, підтримки, захисту та гідності кожної дитини в умовах сучасних викликів, зокрема під час війни.

РОЗДІЛ 2.

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ СПРАВЕДЛИВОСТІ В ОСВІТІ

2.1. Аналіз освітнього середовища з позицій дотримання соціальної справедливості

Аналіз освітнього середовища з позицій соціальної справедливості передбачає визначення того, наскільки умови навчання, організація освітнього процесу, культура взаємодії та система підтримки учнів забезпечують рівність можливостей, відсутність дискримінації та повагу до людської гідності. Освітнє середовище у цьому контексті розглядається як комплекс просторових, соціальних, організаційних та психологічних умов, у яких здійснюється навчання, виховання та розвиток дитини. Саме через аналіз реальних практик, політик та інституційних механізмів можна оцінити, наскільки освіта виконує функцію суб'єкта соціальної справедливості.

По-перше, суттєвим критерієм справедливості освітнього середовища є доступність освіти, що включає як фізичний доступ до закладу, так і можливість навчатися без бар'єрів, пов'язаних із соціально-економічним становищем, станом здоров'я чи місцем проживання. У сучасних українських реаліях особливе значення мають виклики, пов'язані з війною: зруйнована інфраструктура, закриті або переміщені школи, необхідність організації навчання у дистанційній чи змішаній формі, нестача безпечних укриттів. Аналіз показує, що доступність освітніх послуг нерівномірна між громадами, що потребує посиленої рольової участі держави та місцевого самоврядування у забезпеченні рівних освітніх шансів.

По-друге, важливим індикатором є якість освітніх ресурсів, зокрема забезпеченість школярів навчальними матеріалами, цифровими засобами, доступом до інтернету та сучасних навчальних платформ. У багатьох громадах, особливо прифронтових, існує дефіцит цифрового обладнання,

нестача підручників, нерівномірний доступ до інформаційних технологій. У таких умовах міжнародні та державні програми (ЮНІСЕФ, «Ноутбук кожному вчителю», «Всеукраїнська школа онлайн», проєкти USAID) частково компенсують ці прогалини, проте нерівність залишається значною. Соціальна справедливість у цьому аспекті передбачає створення рівних стартових умов, що забезпечують можливість усім учням отримувати знання на належному рівні.

По-третє, ключове значення має інклюзивність освітнього середовища, яка засвідчує, наскільки школа або інший заклад освіти враховує потреби дітей з особливими освітніми потребами, дітей із травматичним досвідом, внутрішньо переміщених осіб, учнів, що пережили окупацію чи втрату. Аналіз засвідчує, що рівень інклюзивності суттєво залежить від забезпеченості кадрами (психологами, соціальними педагогами, асистентами), наявності інклюзивно-ресурсних центрів та готовності педагогів працювати в моделі педагогіки партнерства. Окремим викликом є психологічний стан дітей у воєнний час: зростання рівня тривожності, емоційної нестабільності, стресових реакцій потребує посилення психолого-педагогічної підтримки та застосування травма-орієнтованих підходів.

По-четверте, освітнє середовище повинно забезпечувати недискримінаційні та безпечні умови навчання. Це включає протидію булінгу, насильству, стигматизації, а також формування толерантної, приймаючої атмосфери. Наявність шкільних служб порозуміння, впровадження медіації, робота соціальних педагогів і психологів є важливими чинниками забезпечення соціальної справедливості. Протягом останніх років українські школи активно імплементують програми НУШ, які підкреслюють важливість поваги, партнерської взаємодії та суб'єктності учня.

П'ятим аспектом аналізу є участь учасників освітнього процесу у прийнятті рішень. Соціальна справедливість передбачає демократичність освітнього управління, прозорість процедур, рівний вплив учнів, батьків та

педагогів на формування освітнього середовища. Наявність органів учнівського самоврядування, партнерство з батьківськими комітетами, відкритість адміністрації закладу сприяють формуванню справедливих і відповідальних освітніх практик.

По-шосте, у воєнних умовах важливим критерієм є здатність освітнього середовища забезпечувати стійкість та адаптивність. Це стосується як готовності закладу оперативно переходити до альтернативних форм навчання, так і здатності педагогів підтримувати учнів у кризових ситуаціях, забезпечувати психологічну безпеку, продовжувати навчання навіть за умов небезпеки. Громади, що створюють навчальні хаби, безпечні простори, інтегрують дітей ВПО у нові школи, демонструють високий рівень соціальної справедливості в освіті.

Отже, аналіз освітнього середовища з позицій соціальної справедливості дозволяє виявити як сильні сторони, так і проблемні зони, пов'язані з нерівністю доступу, недостатністю ресурсів, кадровими викликами, викривленими підходами до інклюзії та психологічної підтримки. Водночас він засвідчує, що навіть у складних умовах війни освітня система України прагне забезпечити рівність можливостей через оновлення політик, впровадження реформ, партнерство з громадами та міжнародними організаціями. Такий аналіз є підґрунтям для подальшої розробки ефективної програми заходів, спрямованої на зміцнення соціальної справедливості в освіті.

Криворізька гімназія № 32 є сучасним закладом загальної середньої освіти, діяльність якого спрямована на створення безбар'єрного, інклюзивного та гуманістично орієнтованого освітнього простору. Аналіз умов функціонування закладу свідчить, що гімназія реалізує принципи соціальної справедливості через комплекс організаційних, педагогічних, психологічних та управлінських рішень, адаптованих до викликів воєнного часу та потреб здобувачів освіти.

Одним із пріоритетів гімназії є забезпечення рівного доступу всіх учнів до навчання. Навчальний заклад використовує змішану та дистанційну форму навчання залежно від безпекової ситуації, що дозволяє продовжувати освітній процес навіть під час повітряних тривог або обмеженого доступу до офлайн-занять.

Для дітей, що були вимушено переміщені або проживають у прифронтових районах міста, організовані додаткові можливості підключення до уроків, надаються індивідуальні консультації педагогів, створюються адаптаційні програми.

Гімназія забезпечує доступність навчальних матеріалів через використання цифрових платформ («Всеукраїнська школа онлайн», Classroom, Zoom), що мінімізує ризики освітньої нерівності між учнями з різним рівнем соціально-економічної забезпеченості.

У гімназії функціують умови інклюзивного навчання: працюють асистенти вчителя, підтримка надається у співпраці з ІРЦ, використовуються адаптовані й модифіковані програми. У закладі сформовано сприятливий соціально-психологічний клімат, що сприяє повноцінній інтеграції дітей з ООП у колектив.

Шкільний психолог та соціальний педагог проводять регулярні консультації, використовують травма-орієнтовані практики, організують заняття з розвитку емоційної стійкості. Особлива увага приділяється дітям, які пережили евакуацію, втрату або тривалий стрес.

У зв'язку з воєнним станом гімназія прийняла значну кількість дітей із сімей ВПО. Для їх швидкої адаптації реалізуються:

- індивідуальні бесіди з психологом;
- наставництво з боку класних керівників;
- адаптаційні групові заняття;
- інтегративні заходи для підвищення згуртованості класних колективів.

Діти військовослужбовців отримують посилену психологічну підтримку, а вчителі проходять навчання щодо роботи з дітьми, що мають досвід тривалої розлуки або переживають емоційні труднощі.

У гімназії діє система протидії булінгу: створено комісію, впроваджено алгоритми реагування, регулярно проводяться тренінги з ненасильницької комунікації, працює шкільна служба порозуміння. Педагоги застосовують методи медіації для врегулювання конфліктів.

Безпекове середовище посилюється регулярними інструктажами, облаштованими укриттями, чіткою організацією евакуації під час повітряних тривог та психологічним супроводом після кризових ситуацій.

Гімназія активно залучає здобувачів освіти до процесів управління через учнівське самоврядування. Учні беруть участь у прийнятті рішень щодо організації дозвілля, вибору шкільних проєктів, ініціатив, волонтерських заходів.

Співпраця з батьками здійснюється на основі партнерської моделі: адміністрація проводить відкриті зустрічі, громадські обговорення, консультації щодо безпеки та якості навчання.

Прозорість управлінських рішень, доступність інформації та залученість учасників освітнього процесу відповідають принципам процедурної справедливості.

В умовах війни ключовою характеристикою соціальної справедливості є здатність закладу освіти забезпечити психологічну безпеку та підтримку. У гімназії впроваджено:

- кризове консультування;
- тренінги з емоційної регуляції;
- заняття з розвитку стресостійкості;
- програми ЮНІСЕФ та інших організацій щодо ментального здоров'я;
- підтримку педагогів у запобіганні професійному вигоранню.

Ці заходи сприяють формуванню резилієнтного освітнього середовища, здатного адаптуватися до надзвичайних умов.

Гімназія співпрацює з місцевими службами у справах дітей, центрами соціальних служб, молодіжними організаціями, волонтерськими ініціативами, а також бере участь у програмах, підтриманих ЮНІСЕФ, USAID та іншими партнерами.

Таке партнерство дозволяє залучати додаткові ресурси, організовувати гуманітарну допомогу учням із вразливих груп, проводити тренінги й просвітницькі заходи.

Аналіз Криворізької гімназії № 32 свідчить, що заклад послідовно реалізує принципи соціальної справедливості та створює освітнє середовище, орієнтоване на рівність можливостей, безпеку, підтримку та повагу до гідності кожного учасника освітнього процесу. Попри виклики воєнного часу, гімназія демонструє високий рівень адаптивності, інклюзивності та соціально-педагогічної чутливості, що є показником ефективної реалізації гуманістичних цінностей сучасної освіти.

2.2. Визначення умов забезпечення соціальної справедливості в освіті

Забезпечення соціальної справедливості в освіті є комплексним процесом, що потребує створення цілісної системи організаційних, соціально-педагогічних, психологічних, правових та ресурсних умов. Вони мають забезпечувати рівність можливостей для всіх учасників освітнього процесу, подолання дискримінаційних бар'єрів та формування гуманістичного, безпечного середовища. У контексті сучасних українських реалій, особливо в умовах війни, визначення таких умов набуває особливої ваги, оскільки освітні заклади працюють в умовах зростання нерівності, міграції населення, підвищеного стресу та обмеженості ресурсів.

1. Нормативно-правові умови

Першою групою умов є нормативно-правові гарантії, які визначають рамки функціонування освіти відповідно до принципів соціальної справедливості. До них належать:

- Конституція України, що гарантує рівність прав і доступу до освіти;
- Закони України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту», «Про соціальні послуги»;
- міжнародні документи – Конвенція ООН про права дитини, Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю, рекомендації ЮНЕСКО та ЮНІСЕФ;
- державні стандарти освіти та політика інклюзії.

Ці нормативні акти встановлюють принципи недискримінації, рівності можливостей, доступності освітніх ресурсів, інклюзивності та участі учасників освітнього процесу у прийнятті рішень. Вони слугують фундаментом для практичної реалізації соціальної справедливості на рівні кожного закладу освіти.

2. Організаційно-управлінські умови

Організаційно-управлінські умови забезпечують внутрішню спроможність закладу освіти формувати справедливе, безпечне та інклюзивне середовище. До них відносять:

- демократичний стиль управління, відкритість рішень, прозорість процедур;
- участь учнів, батьків та педагогів у процесах планування й оцінювання освітніх програм;
- чітке функціонування механізмів протидії булінгу та дискримінації;
- ефективну комунікацію між адміністрацією та учасниками освітнього процесу;
- наявність внутрішніх політик щодо інклюзії, безпеки та академічної доброчесності.

Управлінські рішення мають бути спрямовані на створення умов, у яких кожна дитина відчуває підтримку, захищеність та впевненість у можливості реалізувати свій потенціал.

3. Психолого-педагогічні умови

Характерною ознакою справедливої освіти є наявність системи психолого-педагогічної підтримки, що дозволяє враховувати індивідуальні потреби та особливості учнів. До таких умов належать:

- доступність психологічної допомоги, кризового консультування, профілактичних занять;
- діяльність соціальних педагогів, асистентів учнів з ООП, шкільних служб порозуміння;
- впровадження травма-орієнтованих підходів, зокрема для дітей, постраждалих від війни;
- застосування індивідуальних освітніх траєкторій, адаптованих програм, диференційованих методик навчання;
- розвиток емоційної компетентності та резилієнтності учасників освітнього процесу.

Психолого-педагогічні умови є критично важливими в умовах підвищеного стресу й соціальної вразливості дітей.

4. Кадрові умови

Реалізація соціальної справедливості значною мірою залежить від професійної компетентності педагогів, їхньої готовності працювати в умовах різноманітності та війни. Важливими кадровими умовами є:

- підготовка педагогів до роботи в інклюзивних класах;
- підвищення кваліфікації з питань міжкультурної освіти, психологічної підтримки, прав людини;
- попередження професійного вигорання, створення умов для підтримки педагогів;
- наявність достатньої кількості психологів, соціальних педагогів, асистентів учителя.

Забезпеченість кваліфікованими кадрами є однією з ключових передумов функціонування справедливої освітньої системи.

5. Матеріально-технічні та цифрові умови

До цієї групи умов належать ті, які забезпечують фізичну й технологічну можливість участі в освітньому процесі:

- доступність навчальних приміщень, наявність безпечних укриттів;
- забезпеченість навчальними матеріалами, підручниками;
- наявність сучасних цифрових засобів, комп'ютерів, мультимедійного обладнання;
- доступ до інтернету, використання освітніх платформ («ВШО», Learning Passport тощо);
- створення безбар'єрного простору для дітей з ООП.

Особливої актуальності матеріально-технічні умови набувають у громадах, що постраждали від воєнних дій.

6. Соціально-партнерські умови

Соціальна справедливість в освіті неможлива без широкого партнерства, яке об'єднує ресурси громади, держави та міжнародних організацій. До таких умов належать:

- співпраця з органами соціального захисту, службами у справах дітей;
- взаємодія з громадськими організаціями, волонтерами, благодійними фондами;
- участь у програмах ЮНІСЕФ, Save the Children, USAID та інших партнерів;
- створення локальних освітньо-гуманітарних хабів;
- реалізація соціальних проєктів, спрямованих на підтримку вразливих груп.

Партнерство дозволяє розширювати можливості закладу освіти та посилювати його соціальну функцію.

7. Культурно-ціннісні умови

Це умови, що формують «дух» закладу та визначають його здатність бути простором рівності та людяності:

- педагогіка партнерства, повага до учня як суб'єкта освіти;
- формування культури недискримінації та толерантності;

- виховання емпатії, солідарності, відповідальності;
- ціннісно орієнтовані виховні програми;
- залучення учнів до соціально корисної та волонтерської діяльності.

Культурно-ціннісні умови забезпечують не лише формальну, але й внутрішню, моральну реалізацію принципів соціальної справедливості.

Отже, забезпечення соціальної справедливості в освіті можливе лише за умови створення цілісної системи, що включає нормативно-правові, організаційні, психолого-педагогічні, кадрові, матеріальні, соціально-партнерські та ціннісні умови. Усі ці компоненти взаємодіють між собою, формуючи середовище, у якому кожна дитина має рівні можливості для навчання, розвитку й участі у шкільному житті. Особливої значущості такі умови набувають в умовах воєнних викликів, коли освітня система стає не лише інституцією навчання, а й інструментом стабільності, підтримки та гуманітарної безпеки.

Висновки до другого розділу

У другому розділі було здійснено комплексний аналіз освітнього середовища та визначено умови, необхідні для забезпечення соціальної справедливості в освіті в сучасних умовах. Представлені результати дозволяють узагальнити ключові характеристики справедливої, інклюзивної та гуманістично орієнтованої освітньої системи, що функціонує в умовах воєнних і соціальних викликів.

По-перше, аналіз освітнього середовища засвідчив, що рівень соціальної справедливості значною мірою визначається доступністю освіти для всіх учасників освітнього процесу. Йдеться не лише про фізичну можливість відвідувати заклад освіти, але й про доступ до навчальних матеріалів, цифрових ресурсів, безпечних умов та кваліфікованої підтримки. У воєнний час ці аспекти особливо загострюються, що вимагає від закладів освіти гнучкості, здатності до адаптації та оперативного реагування на

потреби дітей, у тому числі внутрішньо переміщених, дітей військовослужбовців та учнів, які пережили психотравмуючі події.

По-друге, отримані результати свідчать, що інклюзивність є одним із ключових індикаторів соціальної справедливості в освіті. Інклюзивне середовище забезпечує участь кожної дитини, незалежно від особливостей її розвитку, соціального статусу чи життєвих обставин. Важливу роль відіграють психолого-педагогічна підтримка, діяльність соціальних педагогів, психологів, асистентів учителя та шкільних служб порозуміння. Саме вони створюють умови, у яких дитина може не лише навчатися, але й отримувати емоційну, соціальну та кризову підтримку.

По-третє, результати аналізу підтвердили, що ефективність забезпечення соціальної справедливості значною мірою залежить від організаційно-управлінських рішень у закладі освіти. Демократичний стиль управління, прозорість прийняття рішень, участь батьків та учнів у плануванні шкільного життя, наявність чітких процедур протидії булінгу та дискримінації – усе це формує справедливе та безпечне середовище. У цьому контексті важливе значення мають також партнерські відносини між школою, громадою, службами соціального захисту та міжнародними організаціями.

По-четверте, у результаті визначення умов забезпечення соціальної справедливості було окреслено комплекс взаємопов'язаних груп умов – нормативно-правових, організаційно-управлінських, психолого-педагогічних, кадрових, матеріально-технічних, соціально-партнерських та культурно-ціннісних. Саме їх поєднання забезпечує формування такого освітнього простору, у якому дитина отримує не лише знання, а й належний рівень підтримки, захисту та можливості для всебічного розвитку. У воєнних умовах ці умови набувають стратегічного значення, адже освіта стає простором гуманітарної безпеки, психологічної стабільності та соціальної інтеграції.

Отже, проведений аналіз дозволяє стверджувати, що соціальна справедливість в освіті є результатом системної взаємодії всіх підсистем закладу освіти – управлінської, кадрової, соціально-психологічної, ресурсної та ціннісної. Створення умов для рівності можливостей і забезпечення підтримки вразливих категорій дітей є основою успішного функціонування освітньої системи в умовах війни. Зроблені висновки слугують підґрунтям для розробки програми заходів, спрямованої на підсилення соціальної справедливості в освіті, що визначено стратегічним завданням наступного розділу роботи.

РОЗДІЛ 3.

ОПТИМАЛЬНІ ШЛЯХИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ СПРАВЕДЛИВОСТІ В ОСВІТІ

3.1. Інноваційні підходи до досягнення соціальної справедливості в освіті

Сучасна освітня система України перебуває у стані постійних трансформацій, спричинених як глобальними тенденціями, так і викликами воєнного часу. У цих умовах досягнення соціальної справедливості потребує впровадження інноваційних підходів, які забезпечують рівний доступ до якісної освіти, інклюзію, психологічну підтримку, розвиток людського потенціалу та подолання системних бар'єрів. Інновації в освіті спрямовані не лише на модернізацію змісту та методів навчання, але й на переформатування всього освітнього середовища, щоб воно відповідало потребам різноманітних груп учнів.

Одним із ключових інноваційних підходів є розширення інклюзивного освітнього простору. Сучасні технології та педагогічні моделі дозволяють створювати умови, у яких кожна дитина, незалежно від особливостей розвитку, стану здоров'я чи життєвих обставин, може реалізувати власний потенціал. До таких інновацій належать:

- інтерактивні інструменти для індивідуалізації навчання (адаптивні платформи, цифрові помічники, модулі персоналізованої освіти);
- використання ресурсів інклюзивно-ресурсних центрів для онлайн-оцінювання потреб дітей;
- запровадження моделі Universal Design for Learning (Універсального дизайну навчання), що передбачає гнучкість змісту, методів та форм навчання.

Такі інновації мінімізують бар'єри та сприяють створенню посправжньому безбар'єрного середовища.

У воєнних умовах цифровізація стала ключовим механізмом реалізації соціальної справедливості, адже дозволяє забезпечити безперервність навчання. Інноваційні цифрові рішення спрямовані на розширення доступу до освітніх ресурсів і включають:

- платформу «Всеукраїнська школа онлайн», яка забезпечує рівний доступ до навчальних матеріалів для учнів з різних регіонів;
- міжнародну платформу Learning Passport (ЮНІСЕФ) як інструмент мобільної освіти для ВПО та дітей у прифронтових регіонах;
- інтерактивні освітні середовища (Classroom, Moodle, Teams) з функціями адаптації та підтримки учнів;
- цифрові бібліотеки, доступ до електронних підручників та матеріалів відкритої освіти (Open Educational Resources).

Ці технології дозволяють мінімізувати освітню нерівність, особливо між міськими та сільськими громадами, дітьми з різним рівнем матеріального забезпечення або тими, хто не має можливості навчатись офлайн.

Посилення психоемоційної підтримки в освітніх закладах є необхідною умовою соціальної справедливості, особливо у період війни. Інноваційні підходи у цьому напрямі включають:

- впровадження травма-орієнтованого підходу в освітньому процесі;
- програми психологічної стійкості (resilience), які активно підтримуються ЮНІСЕФ, Save the Children та іншими партнерами;
- розвиток шкільних служб порозуміння, що застосовують медіацію та відновні практики;
- впровадження програм соціально-емоційного навчання (SEL), спрямованих на розвиток емпатії, саморегуляції, навичок співпраці та відповідальної поведінки.

Такі інновації підсилюють здатність школи відповідати на сучасні виклики та забезпечувати психологічну безпеку дітей.

Досягнення соціальної справедливості передбачає відхід від авторитарних моделей навчання та впровадження педагогіки партнерства.

Інноваційними підходами є:

- co-teaching (співвикладання) – модель, у якій двоє педагогів (наприклад, вчитель та асистент учителя) спільно проводять урок для різнорівневих груп;
- problem-based learning (навчання на основі дослідження проблем), що стимулює критичне мислення та соціальну відповідальність;
- проєктне навчання, яке сприяє реальній участі учнів у вирішенні соціально значущих задач;
- tutor-mentoring – індивідуальний супровід дитини для вирівнювання освітньої траєкторії.

Педагогічні інновації спрямовані на формування демократії, рівності та довіри в освітньому середовищі.

У сучасній школі забезпечення соціальної справедливості неможливе без ефективних партнерств:

- співпраця із соціальними службами, службами у справах дітей, центрами психічного здоров'я;
- участь у програмах міжнародних організацій (ЮНІСЕФ, USAID, UNHCR);
- інтеграція громади у освітні процеси через волонтерські ініціативи;
- створення освітньо-гуманітарних хабів для дітей ВПО та дітей з прифронтових районів.

Такі інновації підсилюють соціальний потенціал школи та дозволяють формувати справедливе середовище навіть при обмежених ресурсах.

Сучасні підходи до досягнення соціальної справедливості в освіті базуються на формуванні нової освітньої культури. До інноваційної складової належать:

- просування принципів недискримінації, толерантності та поваги до різноманітності;

- розвиток громадянських компетентностей;
- реалізація програм національно-патріотичного виховання через гуманістичний підхід;
- впровадження моделей шкільної демократії та учнівського самоврядування.

Таким чином освіта виконує роль середовища соціального становлення, що сприяє згуртованості та соціальній відповідальності.

Інноваційні підходи до забезпечення соціальної справедливості в освіті охоплюють низку взаємопов'язаних напрямів – цифрових, психолого-педагогічних, інклюзивних, соціально-партнерських та культурно-ціннісних. Їх впровадження створює умови, за яких кожен учасник освітнього процесу має рівні можливості для розвитку та самореалізації. У контексті війни інновації виступають основним ресурсом підтримки учнів та забезпечення безперервності освіти, роблячи навчальний заклад простором стабільності, безпеки й соціальної підтримки.

3.2. Методичні рекомендації педагогічним працівникам із забезпечення соціальної справедливості в освіті

Забезпечення соціальної справедливості в освіті значною мірою залежить від професійної компетентності педагогічних працівників, їхньої здатності впроваджувати інклюзивні, гуманістичні та партнерські моделі взаємодії. Саме педагоги формують освітнє середовище, у якому дитина може реалізувати свій потенціал незалежно від соціального походження, життєвих обставин чи індивідуальних особливостей. Методичні рекомендації, подані нижче, спрямовані на підсилення ролі педагогів у створенні справедливої, безпечної та доступної освіти в умовах сучасних викликів, зокрема у період війни.

Педагогу необхідно:

- дотримуватися принципів педагогіки партнерства, визнаючи учня активним учасником освітнього процесу;
- забезпечувати доброзичливу атмосферу, засновану на повазі до гідності кожного;
- уникати упереджених суджень і стереотипів щодо учнів із різним соціальним, культурним чи етнічним бекграундом;
- створювати умови для прояву індивідуальності, самостійності, творчості та різних стилів навчання.

Повага, емпатія та підтримка – базові передумови соціальної справедливості.

Одним із ключових обов'язків педагога є мінімізація бар'єрів у навчанні. Рекомендації включають:

- адаптацію навчальних матеріалів до різних рівнів підготовки учнів;
- використання відкритих освітніх ресурсів, онлайн-платформ та інтерактивних інструментів;
- забезпечення учнів необхідною інформацією у форматах, доступних для дітей з ООП;
- застосування альтернативних методів оцінювання (формувальне оцінювання, портфоліо, самооцінювання).

Такі підходи дозволяють кожному учневі долучатися до навчання незалежно від особливостей чи обмежень.

Педагогічним працівникам рекомендується системно впроваджувати сучасні інклюзивні підходи:

- використовувати принципи Universal Design for Learning (Універсального дизайну навчання);
- розробляти індивідуальні освітні траєкторії та адаптовані програми;
- співпрацювати з командою психолого-педагогічного супроводу, ІРЦ, батьками;
- застосовувати різні форми підтримки: візуальні підказки, підсилення інструкцій, гнучкі форми оцінювання;

- створювати наставницькі пари «учень–учень» або «учень–старший учень» для соціальної інтеграції дітей ВПО та дітей з ООП.

Інклюзивність є не тільки нормативною вимогою, а й педагогічною філософією справедливості й поваги.

У період війни психологічний супровід є необхідною складовою соціальної справедливості. Педагогам рекомендується:

- використовувати травма-орієнтований підхід, визнаючи можливі зміни в поведінці дітей як реакцію на стрес;
- упроваджувати елементи соціально-емоційного навчання (SEL): розвиток емпатії, саморегуляції, вміння вирішувати конфлікти;
- взаємодіяти з психологом та соціальним педагогом щодо індивідуальних особливостей окремих учнів;
- застосовувати методи ненасильницької комунікації, медіації та відновних практик.

Своєчасна підтримка забезпечує відчуття безпеки та сприяє навчальній мотивації.

Педагогічні працівники відіграють ключову роль у створенні недискримінаційного середовища. Необхідно:

- не допускати проявів будь-яких форм дискримінації: етнічної, мовної, гендерної, релігійної, соціальної;
- швидко й ефективно реагувати на випадки булінгу;
- проводити виховні години та тренінги з культури толерантності, медіації, взаємоповаги;
- застосовувати відновні практики для вирішення конфліктних ситуацій;
- формувати у класі клімат довіри та підтримки.

Безпечне освітнє середовище є базою соціальної справедливості.

Педагогам рекомендується активно застосовувати цифрові ресурси:

- онлайн-платформи для навчання (ВШО, Learning Passport, Moodle, Google Classroom);
- мобільні застосунки для розвитку навичок, комунікації та підтримки;

- електронні підручники, інтерактивні вправи, віртуальні лабораторії;
- методи гібридного та дистанційного навчання, що забезпечують доступність у будь-яких умовах.

Таблиця 3.1

Методичні рекомендації педагогічним працівникам щодо забезпечення соціальної справедливості в освіті

Напрямок методичної роботи	Ключові рекомендації педагогічним працівникам	Очікувані результати
Формування гуманістичного освітнього середовища	дотримуватися принципів педагогіки партнерства; уникати упереджених суджень; підтримувати позитивний мікроклімат;	підвищення психологічної безпеки; розвиток довіри в учнів; формування культури поваги та взаємопідтримки
Рівний доступ до освітніх ресурсів	адаптувати навчальні матеріали; використовувати відкриті освітні ресурси; пропонувати альтернативні методи оцінювання; забезпечувати доступність інформації для дітей з ООП	зменшення освітньої нерівності; підвищення успішності; доступність матеріалів для всіх учнів
Впровадження інклюзивних практик	використовувати принципи Універсального дизайну навчання (UDL); співпрацювати з ІПЦ, психологом і батьками; упроваджувати індивідуальні траєкторії;	успішна інтеграція дітей з ООП; підвищення соціальної адаптації; формування безбар'єрного середовища
Психолого-педагогічна підтримка дітей	застосовувати травма-орієнтований підхід; упроваджувати елементи SEL; співпрацювати зі службами супроводу; використовувати ненасильницьку комунікацію	зменшення тривожності; покращення емоційного стану; розвиток навичок саморегуляції
Запобігання дискримінації та булінгу	оперативно реагувати на прояви булгу; проводити тренінги толерантності; впроваджувати медіацію та відновні практики; формувати дружню атмосферу у класі	зменшення конфліктів та випадків булінгу; формування безпечного середовища; підвищення рівня взаємоповаги
Використання цифрових інструментів	застосовувати Learning Passport, Classroom тощо; використовувати інтерактивні цифрові ресурси; організувати змішане та дистанційне навчання;	підвищення цифрових компетентностей; розширення доступу до освіти; зменшення цифрового розриву
Професійне зростання педагога	підвищувати кваліфікацію з питань інклюзії та SEL; брати участь у тренінгах і конференціях; долучатися до професійних спільнот	підвищення професійної компетентності; запобігання вигоранню; підвищення якості освітнього процесу

Цифрові інновації стають необхідним інструментом соціальної рівності, особливо для учнів із малозабезпечених сімей або ВПО.

Педагогові важливо системно підвищувати свою компетентність. Рекомендується:

- проходити навчання з інклюзивної освіти, NVC-комунікації, психогігієни;
- брати участь у тренінгах ЮНІСЕФ, ЮНЕСКО, EdCamp, МОН;
- упроваджувати дослідницький підхід у власній педагогічній практиці;
- обмінюватися досвідом у професійних спільнотах;
- практикувати супервізію та взаємонавчання.

Професійна компетентність педагога прямо впливає на справедливість освітнього процесу.

Методичні рекомендації педагогічним працівникам щодо забезпечення соціальної справедливості мають на меті сформувати комплексні підходи до створення освітнього середовища, у якому кожна дитина відчуває захищеність, підтримку й можливість самореалізації. Інклюзивність, рівність доступу, травма-орієнтованість, використання цифрових ресурсів, педагогіка партнерства та професійна рефлексія педагогів є ключовими факторами, що визначають якість і справедливість сучасної освіти.

Висновки до третього розділу

У третьому розділі дослідження було визначено й обґрунтовано оптимальні шляхи забезпечення соціальної справедливості в освіті, що ґрунтуються на інноваційних підходах, методичних рекомендаціях педагогічним працівникам та комплексному баченні сучасної освітньої політики. Проведений аналіз дозволив встановити ключові напрями трансформації освітнього середовища, спрямовані на подолання нерівностей, посилення інклюзивності та формування гуманістично орієнтованої системи освіти.

По-перше, доведено, що інноваційні підходи стають центральним інструментом забезпечення соціальної справедливості у сучасних умовах. Цифрові технології, інклюзивно-орієнтовані педагогічні моделі, травма-орієнтовані практики, Universal Design for Learning, програми соціально-емоційного навчання та партнерські моделі взаємодії значною мірою сприяють вирівнюванню освітніх можливостей для дітей різних категорій. У період війни інновації виконують функцію стабілізації та компенсаторного механізму, забезпечуючи безперервність навчання, доступ до ресурсів і психологічну підтримку.

По-друге, сформульовані методичні рекомендації для педагогічних працівників окреслюють практичні кроки, необхідні для створення справедливого освітнього простору. Педагогіка партнерства, запобігання дискримінації, розвиток інклюзивних практик, підтримка емоційного благополуччя учнів, використання цифрових засобів та підвищення професійної компетентності педагогів створюють методичну основу для забезпечення рівності можливостей. Визначено, що саме педагог є ключовою фігурою у впровадженні справедливих освітніх стратегій, оскільки від його професійності, емпатії й уміння адаптувати навчання залежить якість освітнього середовища.

По-третє, результати розділу засвідчують, що забезпечення соціальної справедливості має комплексний і системний характер. Воно передбачає поєднання інноваційних, управлінських, психолого-педагогічних та соціально-партнерських практик. Ефективність підходів можлива лише за умов міжвідомчої взаємодії, підтримки громад, участі міжнародних організацій, розвитку професійних спільнот і використання механізмів суспільної підтримки. Саме така інтеграція дозволяє подолати структурні бар'єри та забезпечити доступність освіти для всіх дітей, незалежно від їхніх стартових можливостей.

По-четверте, сформований у розділі підхід доводить, що забезпечення соціальної справедливості в освіті – це не разовий захід, а тривалий, гнучкий

і стратегічно спрямований процес. Він потребує постійного вдосконалення освітніх політик, розширення інклюзивного потенціалу, системної підготовки педагогів, застосування інновацій та моніторингу потреб учасників освітнього процесу. У воєнних умовах такі заходи стають запорукою збереження доступності освіти, соціальної згуртованості та психологічної стійкості дітей.

Узагальнюючи, можна зазначити, що інноваційні інструменти, методичні рекомендації педагогам та системні підходи, визначені у цьому розділі, формують концептуальну основу програми забезпечення соціальної справедливості в освіті. Запропоновані шляхи можуть стати ефективними механізмами подолання освітньої нерівності та створення гуманістично орієнтованого середовища, яке відповідає сучасним потребам українського суспільства та забезпечує гідний розвиток кожної дитини.

ВИСНОВКИ

У магістерській роботі здійснено комплексне теоретичне й практичне дослідження проблеми забезпечення соціальної справедливості в освіті як ключової передумови розвитку демократичного, гуманістичного та інклюзивного суспільства в умовах сучасних соціальних трансформацій і воєнних викликів. Проведене дослідження дозволило сформулювати низку узагальнених висновків, що відображають сутність, закономірності та інноваційні шляхи забезпечення соціальної справедливості в освітньому середовищі.

По-перше, у процесі теоретичного аналізу з'ясовано, що соціальна справедливість є багатовимірним феноменом, який інтегрує філософські, правові, соціальні, економічні й педагогічні аспекти. Вона охоплює принципи рівності можливостей, недискримінації, підтримки вразливих груп, поваги до гідності кожної особистості та участі громадян у прийнятті рішень. У сфері освіти соціальна справедливість визначається як створення умов для рівного доступу до якісної освіти, формування інклюзивного середовища, подолання бар'єрів, притаманних соціальним, культурним, економічним чи фізичним відмінностям між учнями. Теоретичні положення, викладені в роботі, підтверджують, що соціальна справедливість є фундаментом цивілізованого розвитку суспільства та стрижнем освітньої політики демократичної держави.

По-друге, результати аналізу освітнього середовища довели, що забезпечення соціальної справедливості залежить від поєднання низки умов: нормативно-правових, організаційно-управлінських, психолого-педагогічних, кадрових, матеріально-технічних, соціально-партнерських та культурно-ціннісних. У воєнних умовах ці умови набувають особливої значущості, оскільки освітня система стикається з новими формами нерівності: нерівним доступом до освіти через переміщення населення, відсутністю безпеки, психологічними травмами дітей, цифровим розривом. Дослідження показало, що освітні заклади, які впроваджують комплексні підходи, здатні ефективно

компенсувати ці виклики та забезпечувати справедливість навіть за надзвичайних обставин.

По-третє, розроблені інноваційні підходи та методичні рекомендації педагогічним працівникам демонструють пріоритетність модернізації педагогічної діяльності для досягнення соціальної справедливості. Цифрові технології, інструменти індивідуалізації та адаптації навчання, травма-орієнтований підхід, моделі UDL, соціально-емоційне навчання, медіація, педагогіка партнерства і співвикладання сприяють створенню середовища, яке відповідає потребам кожної дитини. Особливу роль відіграє педагог, який має бути не лише транслятором знань, а й посередником, наставником, консультантом і захисником прав дитини.

По-четверте, проведений аналіз діяльності Криворізької гімназії № 32 підтвердив практичну значущість теоретичних положень дослідження. Заклад активно впроваджує інклюзивні підходи, забезпечує психологічний супровід учнів, створює безпечне та недискримінаційне середовище, організовує партнерську взаємодію з батьками, громадськими структурами та міжнародними організаціями. Досвід гімназії демонструє, що навіть у складних воєнних реаліях можливо підтримувати високий рівень соціальної справедливості в освіті за умови професійності педагогів, належного управління та мобілізації ресурсів громади.

По-п'яте, сформована в роботі система оптимальних шляхів забезпечення соціальної справедливості свідчить, що результативність такого процесу залежить від системного та довготривалого підходу. Реформування освітнього середовища, його цифровізація, підсилення психолого-педагогічної підтримки, розвиток інклюзії, постійне професійне зростання педагогів і міжвідомча взаємодія формують основу для створення безбар'єрної та рівноправної освіти. Важливим є також впровадження програм заходів на рівні закладу освіти, спрямованих на підсилення соціальної справедливості та розвиток культури толерантності, взаємоповаги та відповідальності.

Таким чином, проведене дослідження дозволило теоретично обґрунтувати й практично підтвердити, що соціальна справедливість у освіті є невід’ємною складовою сталого розвитку України, її демократичних інституцій та гуманітарної політики. Забезпечення соціальної справедливості в закладах освіти вимагає комплексного підходу, зорієнтованого на потреби учнів, професійну компетентність педагогів, партнерську взаємодію всіх суб’єктів освітнього процесу та впровадження інноваційних практик, що дозволяють створити умови для якісної освіти кожної дитини незалежно від її соціального статусу, місця проживання чи життєвих обставин.

Результати дослідження підкреслюють актуальність подальших наукових розвідок у напрямі розвитку справедливих, інклюзивних та безбар’єрних освітніх середовищ, що є стратегічним завданням сучасної української освіти в умовах воєнних та поствоєнних трансформацій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Баранова В. В. Соціальна справедливість у системі суспільних цінностей сучасної України. *Філософські обрії*. 2020. № 2. С. 15–23.
2. Безпалько О. В. Теоретико-методологічні засади соціальної роботи з дітьми та молоддю. Київ: Логос, 2021.
3. Братусь І. А. Інклюзивна освіта: український досвід і перспективи. Чернігів: ЧНУ, 2020.
4. Державний стандарт базової середньої освіти: Постанова Кабінету Міністрів України № 898 від 30.09.2020.
5. Державний стандарт початкової освіти: Постанова Кабінету Міністрів України № 87 від 21.02.2018.
6. Зверева І. Д. Соціальна педагогіка: теорія і практика. Київ : Каравела, 2021. 344 с.
7. Конвенція ООН про права дитини від 20.11.1989 р.
8. Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю від 13.12.2006 р.
9. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР.
10. Корж І. В. Інклюзивна освіта як простір соціальної справедливості: українські реалії. *Науковий вісник УжНУ. Серія: Педагогіка. Соціальна робота*. 2023. № 1(50). С. 102–109.
11. Корж І. В. Соціально-педагогічний супровід дітей в умовах кризи. Полтава: ПНПУ, 2023.
12. Макарова О. В. Соціальна політика в Україні: Монографія / О. В. Макарова ; Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України. К., 2015. 244 с.
13. Миргородська І. В. Травма-орієнтований підхід в освіті. Київ: НПУ, 2023.
14. Опольська, Н. В. Соціальна справедливість як принцип державного управління у сфері соціального захисту населення. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2021. № 18. С. 52–60.

15. Подорожній, В. В. Рівність можливостей як чинник демократизації сучасної освіти. *Педагогічний процес: теорія і практика*. 2022. № 4. С. 48–55.
16. Подорожній, В. П. Проблеми соціальної справедливості в освітньому просторі України. Харків: ХНПУ, 2021.
17. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Закон України від 08.09.2005 № 2866-IV.
18. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII.
19. Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001 № 2402-III.
20. Про повну загальну середню освіту: Закон України від 16.01.2020 № 463-IX.
21. Про соціальні послуги: Закон України від 17.01.2019 № 2671-VIII.
22. Савицька О. О. Соціальна педагогіка в умовах війни: нові виклики та рішення. Київ: Педагогічна думка, 2023.
23. Семигіна Т. В. Соціальна політика та соціальна робота: глобальний і локальний контекст. Київ : Академія, 2020. 256 с.
24. Семигіна Т. В. Соціальна політика: навч. посіб. Київ: Академвидав, 2020.
25. Семигіна Т. В., Коваль, О. В. Інклюзія як соціальна цінність та механізм забезпечення соціальної справедливості. *Соціальна робота і освіта*. 2020. Т. 7, № 3. С. 256–268
26. Слозанська Г. І. Соціальна робота з дітьми в умовах соціальної нестабільності. Тернопіль: ТНПУ, 2022.
27. Смалиус Л. О. Інклюзивне середовище в закладах освіти: методологія формування. Миколаїв: МНУ, 2021.
28. Федюшкіна К. А. Соціально-емоційна підтримка дітей в умовах війни. Київ: Університет Грінченка, 2023.
29. Шавровська Н. О. Соціальна справедливість як основа гуманітарної політики України. Київ, 2021.
30. Шобей Л. М. Інклюзивна освіта: соціально-педагогічні засади реалізації в Україні. Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2021. 208 с.

31. Шобей, Л. П. Психолого-педагогічна підтримка дітей у соціально небезпечних умовах. Київ: Слово, 2022.
32. UNESCO. *Education for All: Global Monitoring Report 2021–2022. Inclusion and Equity*. Paris : UNESCO Publishing, 2022. 232 p.
33. UNICEF. *Education and Social Inclusion: Building Equitable Systems in Crisis Contexts*. New York : UNICEF, 2022. 65 p.